

A MAGYAR PROPAGANDA HIBÁI

MAGYARORSZÁG egyik legkitartóbb ellenfelének, Masaryknak emlékirataiban olvasható, hogy 1915-ben, amikor a cseh állam létesítésére irányuló propaganda igazában bontogatni kezdte szárnyait, a nyugati hatalmak irányadó körei jóformán azt sem tudták, kik a csehek, törekvéseiket illetően meg éppenséggel tájékozatlanok voltak. Benes viszont jellemző epizódiként meséli el, ugyancsak emlékirataiban, hogy első párizsi előadását több francia képviselő végighallgatta, és egyikük az előadóról való rövid véleményét a következőkben foglalta össze: Egész derék fiatal ember, csak kissé bolond. Akkoriban ugyanis Belgiumra és Szerbiára már megsemmisítő csapást mértek volt a központi hatalmak, Lengyelország az okkupáció jármát nyögte és a német csapatok alig száz kilométernyire voltak a francia fővárostól; nem csoda, ha a francia közvélemény egy, a kettős monarchiából kihatandó cseh állam gondolatát, enyhén szólva, képtelenségnek minősítette.

És alig két évre rá, 1917 március 20-án kikiáltják a cseh államot, ugyanannak az esztendőnek június 20-án a szerb államot, három évre reá pedig, 1918 februárjában, a Viscount Northcliff kezébe összpontosított és a londoni Crewe-House-nak nevezett székházból irányított nagy antant-propaganda magáévá teszi a Masaryk—Benes-féle koncepciót és 1918. év végén a lehetetlennek látszó álmok valóra válnak s a többnyire jóhiszemű, de a céltudatos és pokolian ügyes propaganda által megévesztett politikusok jóvoltából új államok keletkeznek. Megszületnek az úgynevezett párizskörüli békék.

Ha a kisantant-propaganda eredményeit elemezzük és sikerének titkát kutatjuk, nem szabad megfélemedoznünk arról, hogy nemzeti-ségeink elszakadó törekvése, az ő szerencséjükre és a mi szerencsétlenségünkre, egybevágott a nagyantant terveivel, illetve a Szövetséges és Társult Hatalmak hamar rájöttek arra, hogy a nemzetek önrendelkezési jogának dvéből oly éket kovácsolhatnak, amellyel könnyen szétfeszíthetik a Monarchia több évszázados épületének összetartó abroncsait. Ennek ellenére ennek a propagandának eredményei mégis csak csodálatosak, mert hiszen feladatai oly sokszerűek voltak, hogy azokat a rendelkezésre álló rövid idő alatt csak fanatizmussal határos elszántság és kitartás tudta megoldani. Így, hogy csak a főbb feladatokat említsük: meg kellett győzniök a nagyantant-hatalmakat Ausztria-Magyarország felosztásának szükségességéről; — meg kellett változtatniök a bolgárokkal szemben való felfogását a nagyantantnak, mely Macedóniát, Ó-Szerbiát és a bolgár Morava vidékét már oda-

ígérte volt a bolgároknak, ha mellettük fognak fegyvert; — meg kellett győzniük a nagyantant politikusait arról, hogy a felszabadítandó nemzetiségek képesek önálló államéletre; — minden eszközzel támogatniok kellett az Amerika közbelépéséért folyó nagy antant-propagandát; — vállalniok kellett, hogy állandóan informálják a nagyantantot a Monarchiában folyó eseményekről és párhuzamosan ezzel antant-érdeknek megfelelő híreket csempésszenek be a központi hatalmak sajtójába (sajnálattal kell megállapítanunk, hogy ez jobban sikerült nekik, mint a közvélemény hinné); — küzdeniük kellett a nagyantant államaiban is fellépő deíedzmus és lelki kifáradás szelleme ellen; — végül is igyekezniök kellett meggátolni a háború gyors befejezését, mert jól tudták, hogy a gyors befejezés nemzeti álmaiknak lenne legbiztosabb temetője.

A Crewe-House propagandája, magyar szempontból, lényegében végzetesebb volt a kisantant propagandájánál, mert előbbi volt az, mely Masarykot, Benest és társait szövetségesekül elfogadva, a maga korlátlan anyagi eszközeivel megsokszorozta utóbbi jelentőségét és hatóerejét. A kisantant-propaganda eredményei azonban, hogy úgy fejezzük ki magunkat, kézzelfoghatóbbak, jobban érzékelhetőbbek, éppen azért alkalmasabbak arra, hogy a propagandatevékenység jelentőségére a szélesebb körök figyelmét is felhívják. Viszont erőt és kitartást kell hogy adjon nekünk az a gondolat, hogy ha a propaganda erejével államokat lehetett semmiből teremteni, ugyanez a propaganda megfelelően kezelve, éppen úgy alkalmas kell hogy legyen arra, hogy egy igazságtalanul megcsonkított országot a porból újból felemeljen és jogainak csorbítatlan élvezetébe visszahelyezzen.

Magyar részről a propagandának ezt a jelentőségét korán felismerték és kezdve az Apponyi Albert gróf vezetésével működött magyar békedelegáció nagyszerű munkájától, ez a tevékenység, hivatalos és nem hivatalos erők igénybevételével, máris kétségtelen eredményekre mutathat reá.

De vajjon nincs-e mód és lehetőség arra, hogy ennek a propagandatevékenységnek intenzitását növeljük? És különösen ami a propagandának a társadalom által kifejtett részét illeti, az elmúlt tíz esztendő tanulságainak alapulvételével nem észlelhetünk-e oly tüneteket, amelyeknek kiküszöbölése mindnyájunknak érdeke és kötelessége?

Mai helyzetünkben, amikor lefegyverzetten állunk a modern technika minden eszközével állig felfegyverzett szomszédság közepett, a Csonkaországnak szinte a hadseregnél is fontosabb fegyverneme a propaganda, mert ezzel a félelmetes küzdőeszközzel szabadon élhetünk s mikép a háborúban a kisantant malmára hajtotta a vizet az a körülmény, hogy törekvéseivel újabb fegyvert szolgáltatott a Szövetséges és Társult Hatalmak kezébe a Középponti Hatalmak ellen, éppen olyan szerencsés körülménnyé kell hogy kifejlődjék a mi ügyünket illetően az a kétségtelen tény, hogy Európának előbb-utóbb gazdasági szempontból létérdeke lesz, hogy a békeszerződések teremtette lehetetlen állapotokon változtasson. Ma még ugyan a revízió bárminő formájáról komolyan eszmecserét sem lehet folytatni a külföldön, de ennek a helyzetnek előbb-utóbb változnia kell, aminek közvetett

bizonyítékául ideiktatom Chr. L. Lángénak, az Interparlamentáris Unió főtítkáranak az augusztusi nemzetközi londoni konferencia elé terjesztendő jelentésében olvasható következő szavait:

„Ekként az új megegyezés (a háborús jóvátételeket likvidáló hágai és párizsi tárgyalásokról beszél) a nemzetközi kapcsolatok egy igen fontos terén tisztázta végérvényesen a háborúval kapcsolatos kérdéseket, és az eddigi ellenségeknek egymáshoz való viszonyát a jövőben a rendelkezésre álló normális nemzetközi intézmények igénybevételével, valamint a diplomácia és a pénzügyi műveletek segítségével fogják szabályozni. Tovább menve azt is lehet mondani, hogy a békeszerződések ez alkalommal egyes, nem is a leglényegtelenebb részeikben olyképp magyaráztattak, hogy az egyet jelent a békeszerződések megváltoztatásával. S ez újabb bizonyága annak, hogy emberek között semmiféle szabályozást nem lehet szentnek és sérthetetlennek tekinteni, mert ezek a szabályok és intézkedések mindig csak bizonyos időre szólnak és sorsuk, hogy időnként megváltoztassák és az új körülményekhez szabják azokat.“

Lange nem ejti ki a „revízió“ szót, de aki ismeri a körülményeket és tudja, hogy az Interparlamentáris Unió központi vezetősége talán még a Nemzetek Szövetségénél is óvatosabb és körültekintőbb bárminő cselekvésében vagy bármely gondolatnak a megformulásában, az érzi, hogy az idők változását a lehetőségek sorába kell iktatnunk, ami kétszeresen köteletségünké teszi, hogy teljes erővel és minden energiavesztésig lehető elkerülésével feküdjünk a küzdelemben.

A magyar propagandának, úgy érezzük, legfőbb baja, hogy nem egységes. Nem egységes oly értelemben, hogy a társadalmi propaganda nem mindig harmonikus kiegészítője a hivatalos propagandának, de nem egységes oly értelemben sem, hogy a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erőket, a különböző egyesületek, céltalan versengésük következtében, nem tudják kellő gazdaságossággal hasznosítani.

Pedig itt három súlyos bizonyossággal is meg tudom támasztani érvelésemet.

És pedig idézem újból Masaryk emlékiratait, amelyekben aláhúzottan hangoztatja, sikerüknek mily fontos tényezője volt, hogy a kisantant-propaganda különböző szervezeteinek egységes vezetés alá helyezése már 1915 nyarán befejeződött. Sir Campbell Stuart pedig, aki *The Secrets of the Crewe-House* című munkájában a nagyantant-hatalmak propagandahadjáratát ismerted, a következőket írja:

„A propagandának egyik feltétele, hogy ne használjon egymásnak ellentmondó bizonyítékokat, ez pedig csak akként érhető el, ha mindazok, akik a propagandában tevékenykednek, a legszorosabban együttműködnek és semmi szín alatt sem térnek el a jónak bizonyult úttól.“ Majd később: „Az egyenletes egymás kezére dolgozás munkánk sikerének elengedhetetlen követelménye volt és ezt azzal biztosítottuk eredményesen, hogy a Crewe-Houseban, együttes ülésen, naponta kicserélhették gondolataikat a propagandaközpont különböző osztályainak a vezetői, valamint a minisztériumok és társintézmények összekötőtisztjei. Ezeken az üléseken apróra megtárgyaltuk minden alosztály munkaprogramját, valamint a tervezett intézkedéseket,

minden osztály mindig tudta, mit csinál a másik, és a munkarendszernek, valamint a kezelésnek egyenletességét az egész vonalon biztosítottuk. És mindazok, akik a Crewe-Houseban működtek, csak a legnagyobb bálával emlékezhetnek meg arról a megértő, szívélyes és lelkes támogatásról, amelyben a külügyminisztérium, a hadügyminisztérium, az admirális, a pénzügyminisztérium, valamint valamennyi hivatalos szervezet részéről részesültek.“

És hatásos kiegészítője ezeknek a szavaknak az a fájdalmas vallomás, amely viszont német részről hangzott el, s amelyben Kari Lamprecht, a német propaganda siralmas sikertelenségének okait kutatva, a következőket mondta honfitársairól: „Amit cselekedtek, a legjobb szándékkal cselekedték. Megvolt az önbizalmuk is a legnagyobb mértékben, ellenben hiányzott a kellő szervezettség, a kellő tapasztalat és az emberek azt hitték, minden előkészület nélkül is meg lehet nyerni ezt az ütközetet.“

A propagandatevékenység különösen három vonatkozásában érdekel bennünket ez alkalommal. És pedig vizsgálnunk kell az egyesületek és intézmények tevékenységét az együttműködés szempontjából, vizsgálnunk kell az egyesületekkel kapcsolatban működők külföldi szereplését, végül az egyesületek gazdasági felépítésének lehetőségeit.

Az egyesületek és szervezetek működését illetően a magyar propaganda szervezetlenségének főjellemezője, hogy nincsenek kellő élességgel elkülönítve a hatáskörök. Voltaképpen lenne ugyan minden egyes szervezet és intézmény programjának oly vezérmotívuma, melynek teljes kiépítése igénybevenné az illető szervezet minden szellemi és anyagi erőforrásait, de ezen a vezérmotívumon túlmenően mindegyik beleszánt a másik vetésébe, aminek elkerülhetetlen következményei:

1. Egyes feladatkörökben felesleges módon párhuzamos munka folyik, és pedig a nélkül, hogy egyik szervezet is tudná, a másik mit csinál. Más, olykor fontosabb, munkakörök viszont teljesen parlagon maradnak.

2. A legtöbb szervezetben hármass tagozódása van a közreműködőknek: vannak dísz jelentő tagok, akik a nyilvános szereplések alkalmával jutnak előtérbe; vannak egyszerű tagok — és ezek a többség —, akik a gazdasági viszonyokhoz mért tagdíjjal támogatják önzetlenül a szervezetet munkájában; végül vannak a dolgozók, akikre hárul a mindennapi rendszeres és komoly munkának az elvégzése. Ilyen szakerőnk nincsen sok és a megfelelő utánpótlás is csak céltudatos nevelésnek lehet eredménye. S mivel többé-kevésbé valamennyi szervezet ugyanazokra a szakerőkre van reáutalva, az ekként rendelkezésre álló munkaenergia elkerülhetetlenül szétforgácsolódik, holott valamennyi erőnek szervezett csatornába állításával sem tudunk ma még minden veszélyeztetett pontra kellő súlyú és kellő tapasztalattal bíró őrszemet kiállítani.

Ebbe a gondolatsorba kapcsolódik a propagandaművek kérdése is, tekintve, hogy ezek zöme a társadalmi szervezetek gondoskodásából kerül forgalomba. Ezen a téren még, sajnos, sok kivetnivalót talál a tárgyilagos kritika. Először is gyakran megfélemedezünk arról, hogy nem magunkat kell a helyzet tarthatadanságáról meggyőzni, hanem

a külföldet. Feleslegesek tehát mindazok a propagandaművek, amelyeket a magyar közönség jól megért, de amelyek külföldi viszonylatban és a megfelelő nyelvre lefordítottan is használhatatlanok, részben mert nem a külföld ízlésének megfelelően találják fel az anyagot, részben mert nem számolnak a külföldi közönség lelki adottságával, részben oly előzetes ismereteket tételeznek fel a külföldi olvasótól, amelyeknek ez híjával van s így a probléma lényegét esetleg egyáltalában nem érti meg. Éppen így nagy hiba, hogy fordítás szempontjából különösen sok jogos kritika hangzik el propagandaműveink ellen; már pedig oly művek kiadása, amelyeken a külföld vagy mosolyog, vagy amelyek messziről ordítják a propagandacélzatot, merőben elfecsérelt energia- és pénzpocsékolás.

Éppen így propagandatevékenységünk szervezetlenségének következménye, hogy még ma is, tíz évvel a trianoni béke után, hiányoznak azok a standard-művek, amelyek könnyen olvasható, élvezetes módon, de mégis kifogástalan szakszerűséggel kalauzolnák a külföldi olvasót a magyar szellemi élet gazdag berkeiben.

A mellett a különböző szervezetek és egyesületek, a kellő összedolgozás hiányában nem rendelkezvén megfelelő mennyiségű anyagi eszközzel, alig néhány ezer példányban szokták ezeket a nyomtatványokat kiadni, aminek természetes következményeképp minél ügyesebbek és minél használhatóbbak ezek a művek, annál hamarabb el is fogynak. Pedig hogy propagandatevékenységnél nemcsak a minőség, de a mennyiség is fontos, bizonyítja, hogy Friedrich Feiger, aki Stuttgartban a háborús propagandának külön múzeumot állított, ebben az intézetében 900 alosztályra csoportosítva 65.000 különböző fajta könyvet és brosúrát, 2150 lapot és folyóiratot, 250 táborigénylapot, 380 parlamenti beszámolót és hivatalos lapot — valamennyit természetesen a kellő számú évfolyamban —, 15.000 képes plakátot, 20.000 falragaszt, 10.000 háborús levelezőlapot és mázsaszámra repülőgépről ledobott és más, a propaganda céljait szolgáló nyomtatványt tudott összeszedni, amelyek mindegyike tízezres, sőt százazres példányszámokban látott napvilágot.

Arra is szeretnék rátérni néhány szóval, hogy a propaganda-nyomtatványok megírásához non elegendő a legtisztább hazafias szándék, sőt még a szakértelem sem. A propagandamű az írásművészetnek egy különleges faja, amelynek követelményeit Sir Campbell Stuart nyomán a következőkben összegezhetjük: alaposan ismerni kell a külpolitikai problémákat, megértéssel kell lenni az ellenfél psychéje iránt, és — ami a fő — szakgyakorlattal kell bírni abban, hogy a tényeket világosan és élvezetesen tudjuk előadni. A száraz tudományosság éppen úgy ártalmára van a propagandaműnek, mint a felesleges, üres szószaporítás.

Sokat lehetne beszélni arról is, miképpen tudjuk legjobban szolgálni hazánk érdekeit a külföldön. Ez alkalommal megelégszünk néhány rövid megjegyzéssel.

Így mindenekelőtt idézzük Bethlen István grófnak minap mondott és klasszikus tömörséggel megfogalmazott szavait:

— „Ha valahol szükség van nagyobb egységre, úgy szükség van

erre a külföldön. És a külföldön ne a magunk vitáit, ne a magunk ellentéteit vigyük a külföld közvéleménye elé, hanem ha valamiről beszélünk, akkor beszéljünk azokról az igazságokról, amelyek bennünket magyarokat valamennyiünket egybefoglalnak és egyesítenek, és hagyjuk oldalt azokat a különbségeket, azokat az ellentéteket, amelyek bennünket egymástól elválasztanak.“

De nemcsak egységre van szükség, szükség van fegyelemre is. Ha független társadalmi szerv megbízásából teljesít is valaki bárminő megbízást a külföldön, ez nem menti fel az alól a kötelezettség alól, hogy ne cselekedjék vagy beszéljen olyasmit, ami ellentétes a hivatalos politika nagy irányvonaláival.

A külföldön végzett munka éppen olyan teljesítmény, mint rendes hétköznapi munkánk, és magunkat csapjuk be, ha ezt más megvilágításba helyezzük, vagy nagyobb jelentőségűnek állítjuk be a tájékoztatlan magyar közönség előtt, mint aminő valóban.

Túlságosan nyíltszívűek is vagyunk a propagandában és nem egy esetről tudok, amikor irányunkban legjobban diszponált külföldi barátaink nehéz helyzetbe kerültek, mert közölték a sajtó útján a nyilvánossággal bizalmas gondolatvilágukat eláruló soraikat, vagy hírt adtak magyar felekkel való tárgyalásaikról.

És a mellékes körülményekre éppen úgy figyelemmel kell lennünk, mint munkánk lényegére. A legízesebb étel is elvesztheti tetszetősségét gondatlan tálalás következtében, s a legjobb tudású ember is meddő munkát végezhet, ha nem tud eligazodni a társadalmi szokások és formások útvesztőjében. Ezek a társadalmi szokások gyakran függetlenek a logika és észszerűség követelményeitől, de éppen ezért annál nagyobb zsarnoksággal uralkodhatnak és a külföldön működő idegek megítélésénél döntő szerepet játszhatnak, kivált oly országokban, aminő például Anglia, ahol már a XII. században azt írhatták London lakosairól, hogy a világ valamennyi nemzete közül kiválnak öltözkük, beszédjük, evésmódoruk és általában szokásaik választékosságával.

Végül szükséges reámutatni arra, hogy valamennyi szervezet a társadalom anyagi támogatására lévén szorulva, párhuzamos, egymással versenyző akcióik azzal a veszedelemmel fenyegetnek, hogy a minden oldalról igénybevett és súlyosan megadóztatott társadalom teljesítőképessége kimerül, holott éppen a propaganda terén van számos feladat, amelyet csak a társadalom tud kellő eredményességgel elvégezni, illetve amelynek a hivatalos körökre való átruházása nincsen az úgy szolgálatára.

Miképpen lehetne ezeken a bajokon segíteni, miképpen lehetne a magyar ügy érdekében a magyar propaganda intenzitását felfokozni?

Feltétlenül szükség van arra, hogy a magyar propaganda egységes irányítással egységes alapokra helyezzessék. Hogy ezt elérhessük, mindenekelőtt a különböző társadalmi szervezetek és egyesületek hatáskörét és feladatkörét kell pontosan körvonalazni, egymástól világosan elhatárolni. Ez nem nehéz feladat; az egyesületek vezetősége részéről is megvan a megértés és jóakarát, kivált miután az egész vonalon érzik a mai rendszernek hibáit. Szükséges azonban, hogy ezt a reformot kellő tekintéllyel, illetékes hely kezdeményezze.

De nem elég a hatásköröket szétválasztani, biztosítani kell a harmonikus, egymást kiegészítő racionalizált, folyamatos munkát is. Ez elgondolásom szerint akkép volna elérhető, ha az egyesületek és szervezetek ügyvezetői, illetve helyettesei, legalább havonként egyszer kötelezően közös tanácskozássra ülnének. Össze és kölcsönösen tájékoztatnák egymást a saját berkeikben folyó munkáról.

Hasonlóképp létesítendő volna oly központi szerv vagy tanács, amelynek feladata lenne megállapítani, mely propagandaművekre volna szükség, egyben amely elbírálná azt is, melyik munka felel meg a kellékeknek, illetve üti meg a mértéket, tehát érdemes a kiadásra. Ebben a tanácsban szintén képviselve lenne valamennyi érdekelt egyesület, illetve szervezet, de kiegészítené magát ez a tanács oly szakérővel is, akik részben az anyag szakszerűségének elbírálásában, részben annak megítélésében lehetnének segítségére a tanácsnak: gyakorlati szempontból is megfelel-e a tervezett mű a propagandaművek különleges követelményeinek.

Végül valamiképp egységes alapra kellene helyezni a különböző szervezetek anyagi ellátását is, jobban mondvá egységes rendszert kellene belevinni abba, miképpen és milyen arányban vehetik ezek a szervezetek igénybe vármegye-, városok és községek támogatását. Ma a szabad verseny elve érvényesül, de az az érzésem, hogy ezt az elvet a szervezetek is, igénybevettek is egyformán sínylik. Ennek a kérdésnek részletei azonban már nem tartoznak ennek a cikknek a keretébe, azért végzem azzal a megjegyzéssel: lesz-e eredménye igénytelen soraimnak, nem tudom, de hogy reformra, a magyar ügy érdekében, szükség van, ez meggyőződésem.

RADISICS ELEMÉR